

STENMURAR OCH RÖJNINGSRÖSEN VID SPELMANS

Arkeologisk utredning

Sätra 2:15 och 5:229

Ovansjö socken

Sandvikens kommun

Gästrikland

Linus Eriksson



Stenmurar och röjningsrösen vid Spelmans

Arkeologisk utredning

Sätra 2:15 och 5:229

Ovansjö socken

Sandvikens kommun

Gästrikland

Rapport 2025:20

Linus Eriksson

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan du köpa/beställa i länsmuseets butik butik@xlm.se

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2025

Omslagsbild: Färdväg L2025:4263 från väst. Foto: Linus Eriksson

Länsmuseet Gävleborg medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons licensen CC-BY, undantag kartmaterialet: ©

Lantmäteriet, dnr I2018/00110.

ISSN 0281–3181

Print: Trycktrean

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Tidigare arkeologiska insatser	7
Resultat.....	7
Kart- och arkivstudier.....	7
Utredning – steg 1	8
<i>Röjningsrösen</i>	9
<i>Stenmurar</i>	9
<i>Röjningsröseområden</i>	10
<i>Husgrunder</i>	10
<i>Färdväg</i>	10
Utredning – steg 2.....	11
Förslag på vidare åtgärder	11
Administrativa uppgifter	12
Referenser.....	13
Arkiv	13
Historiska kartor	13
Bilaga 1. Lämningstabell.....	14
Bilaga 2. Schakttabell.....	17
Bilaga 3. Foton.....	18



Figur 1. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta med platsen för utredningsområdet markerat med blå linje.

Sammanfattning

Länsmuseet Gävleborg har efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg utfört en arkeologisk utredning steg 1 och steg 2 inom delar av fastigheterna Sättra 2:15 och Sättra 5:229 i Ovansjö socken, Sandvikens kommun. Utredningen omfattade ett cirka 6,6 hektar stort område och syftade till att registrera ej tidigare kända fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar. Det arkeologiska fältarbetet utgjordes av en okulär inventering av utredningsområdet följt av sökschaktning med traktorgrävare inom relevanta ytor för att leta efter fornlämningar.

Vid den okulära inventeringen påträffades 21 lämningar. Dessa består av åtta röjningsrösen, sju stenmurar, tre röjningsröseområden, två husgrunder och en färdväg. Inget av arkeologisk signifikans påträffades vid sökschaktningen.

Färdvägen finns utritad i en storskifteskarta från 1776 och registrerades i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR) som *fornlämning*. Övriga lämningar registrerades som *övrig kulturhistorisk lämning*.

Den arkeologiska utredningen steg 1 utfördes 10 juni och steg 2 utfördes mellan 23 och 24 juni år 2025 efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 8036-2024, 2025-03-14).

Inledning

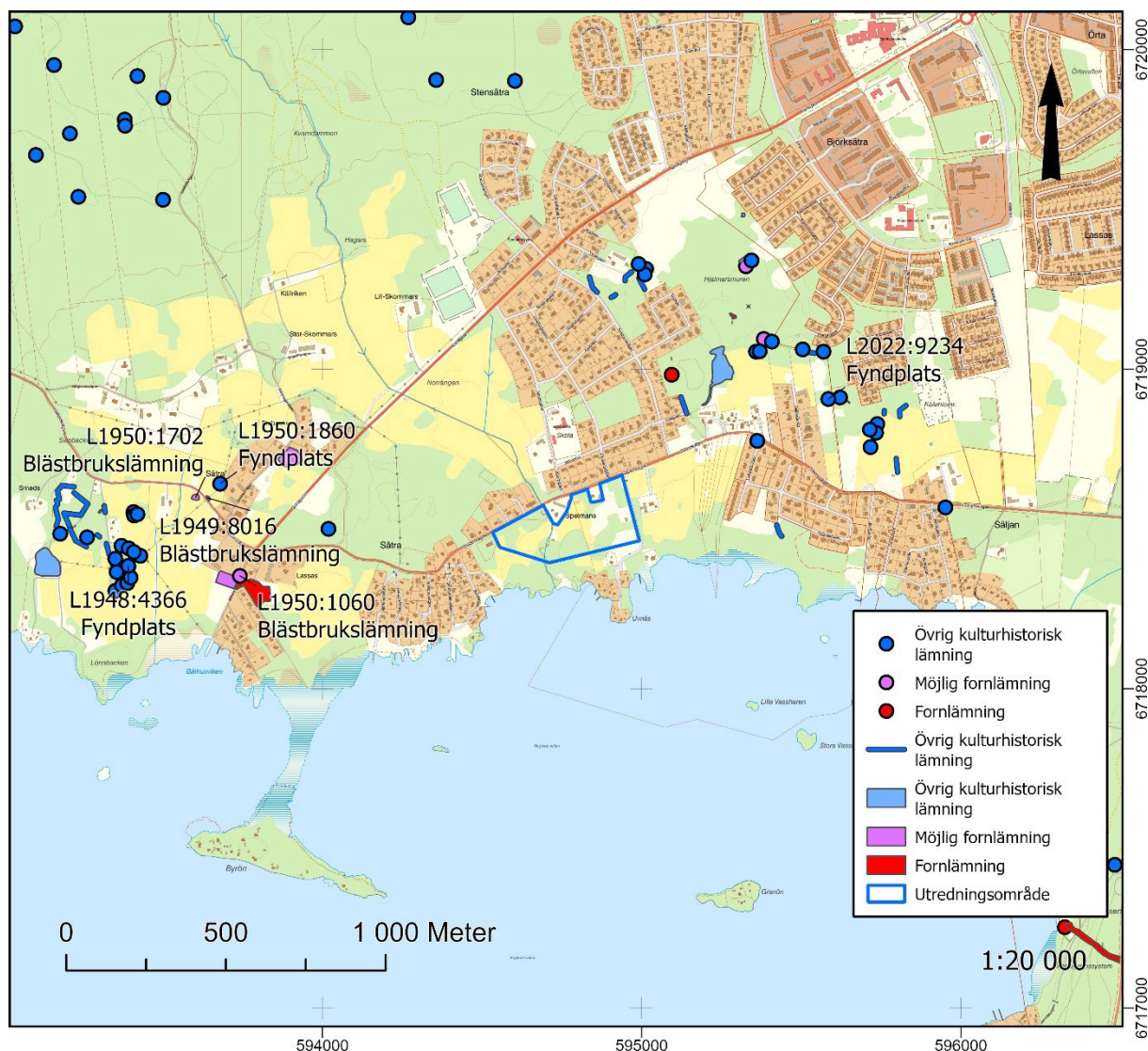
Länsmuseet Gävleborg har utfört en arkeologisk utredning steg 1 och steg 2 inom delar av fastigheterna Sättra 2:15 och Sättra 5:229 i Ovansjö socken, Sandvikens kommun. Den arkeologiska utredningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 8036-2024, 2025-03-14) och efter beställning av MaKim Projekt och Fastighetsförvaltning AB inför detaljplaneläggning. Utredningen utfördes 10 juni och 23-24 juni år 2025.

Syfte och metod

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om det finns okända fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar inom utredningsområdet, samt att preliminärt avgränsa nyupptäckta lämningar inom området.

Den arkeologiska utredningen inleddes med en genomgång av Skogsstyrelsens Skog och historia-register (S&H), historiska kartor och Lantmäteriets terrängskuggning. Fältarbetet inleddes med en okulär inventering av hela utredningsområdet och marken kontrollerades med jordsond för att få indikationer på lämningar som ej var synliga ovan mark. Samtliga påträffade lämningar mättes in med DGPS, dokumenterades och registrerades i Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR). Lägen för ovan mark ej synliga fornlämningar pekades ut för sökschaktning.

Sökschakt grävdes skiktvis ned till naturligt avsatta lager med hjälp av traktorgrävare. Samtliga schakt beskrevs och mättes in med RTK-GPS. All mätdata har bearbetats i ArcGIS Pro.



Figur 2. Utdrag ur Lantmäteriets topografiska webbkarta och fastighetskarta med utredningsområdet och närliggande lämningar (KMR).

Topografi och fornlämningsmiljö

Utredningsområdet är cirka 6,6 hektar och är beläget mellan 63-66 meter över dagens havsnivå i en svag, närmast flack, södersluttning i sandig moränmark. Området utgörs idag av skogsmark och åkermark. Genom området löper en bäck i nord-sydlig riktning med utlopp i Storsjön söder om utredningsområdet.

Inom utredningsområdet finns inga tidigare registrerade lämningar i KMR. Lämningarna i närområdet utgörs främst av historiska lämningar i form av bland annat röjningsrösen, hägnader och husgrunder. Cirka 700 meter öster om utredningsområdet finns fyndplats L2022:9234 där både slagg och flintavslag har hittats (figur 2). Cirka en kilometer väster om utredningsområdet finns tre blästbrukslämningar (L1949:8016, L1950:1060 och L1950:1702) och fyndplatserna L1948:4366 och L1950:1860 där det påträffats slagg respektive en stenypa.

Tidigare arkeologiska insatser

Länsmuseet Gävleborg utförde år 2005 en särskild arkeologisk utredning inför vägbreddning längs med väg 522. Vid utredningen påträffades 15 lämningar, bestående av bland annat stenmurar, röjningsrösen och kolbottnar (Björck 2005). En stenmur ska ha påträffats cirka 20 meter sydväst om gården Spelmans inom det aktuella utredningsområdet.

År 2022 utförde Länsmuseet Gävleborg en arkeologisk utredning av Hjalmarismuren, cirka 300 meter nordöst om det aktuella utredningsområdet. Utredningen berörde en cirka 40 hektar stor yta och vid den okulära inventeringen påträffades 32 lämningar, bestående främst av röjningsrösen och stenmurar, men även ett område med skogsbrukslämningar, två husgrunder, tre gränsrösen och ett stenbrott. Vid sökschaktning på en mindre höjd i skogsmark påträffades två liter slagg och en bearbetad flintbit (L2022:9234) (Björck 2023).

Resultat

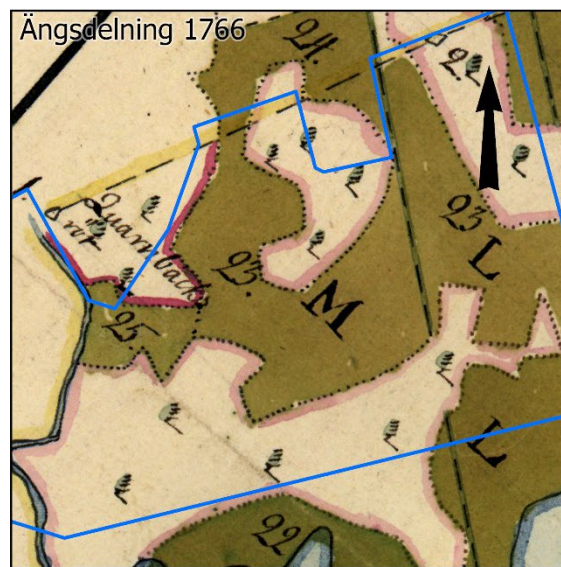
Kart- och arkivstudier

Merparten av de åkerytor som finns att beskåda idag var upptagna redan under andra halvan av 1700-talet (figur 3). I ängsdelningskartan från år 1766, inom platsen för den gård som idag benämns Spelmans, finns en gränsmarkering benämnd *Quarnbacks rör* vilket indikerar att en kvarn stått på platsen under 1700-talet. Varken kvarn eller annan bebyggelse finns på platsen vid upprättandet av laga skifteskartan år 1842 och 1865. I 1842 års laga skifteskarta finns en mindre byggnad strax sydöst om dagens Spelmans i anslutning till vad som då var en hästhage och en byggnad i utredningsområdets sydöstra del. I 1865 års laga delningskarta finns byggnaden vid Spelmans ej kvar och har då ersatts med en ny byggnad knappt 20 meter norrut. I 1865 års karta finns ytterligare en byggnad utritad strax väster om bäcken. I utredningsområdets nordvästra del finns en väg utritad både i storskifteskartan från år 1776 och i laga skifteskartan år 1865.

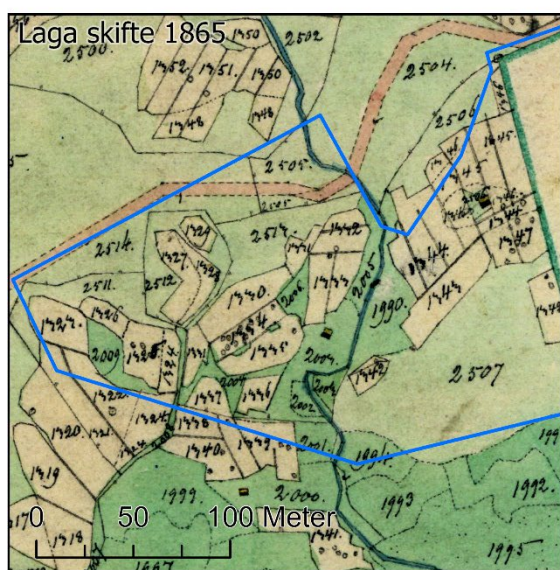
I S&H finns en registrerad husgrund, historisk tid (S&H, ID 3088508) och en hägnad (S&H, ID 3088491). Husgrunden är ej synlig i kartorna från 1700- och 1800-talet men finns uppritad i den ekonomiska kartan år 1956 och är även synlig i Lantmäteriets flygfoto cirka 1960, varför den sannolikt uppförts någon gång under 1900-talets första hälft.



594750



594750



594750



594750

Figur 3. Historiska kartor med utredningsområdet markerat med blå linje.

Utredning – steg 1

Totalt påträffades 21 lämningar vid den okulära inventeringen av utredningsområdet (bilaga 3). Merparten av dessa utgörs av röjningsrösen och hägnader i form av stenmurar, men även fossil åker i form av röjningsröseområden, husgrunder och en färdväg (tabell 1). Vid den okulära inventeringen kom även tre ytor i åkermarken att pekas ut som lägen med potential för fornlämningar. Dessa ytor inkluderade även platsen för de hus som enligt det historiska kartmaterialet ska ha stått strax sydöst om Spelmans.

Lämningstyp	Fornlämning	Övrig kulturhistorisk lämning
Röjningsröse	-	8
Stenmur	-	7
Röjningsröseområde	-	3
Husgrund, historisk tid	-	2
Färdväg	1	-

Tabell 1. Tabell över påträffade lämningar och antikvarisk bedömning.

Röjningsrösen

Sammanlagt har åtta röjningsrösen nyregistrerats. Röjningsröse L2025:4274 bestod främst av 0,2-0,4 meter stor skarpkantig sten och är sannolikt något yngre än de övriga röjningsrösen.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Stenmurar

Sju stenmurar nyregistrerades under lämningstypen hägnad. Stenmurarna var vällagda (figur 4) och flera stenmurar (L2025:4265, L2025:4267 och L2025:4268) sammanfaller väl med åkergränsen i laga skifteskartan från 1865. Det har ej gått att avgöra vilken av de tre ovan nämnda stenmurar som legat till grund för den registrerade hägnaden i Skog och historia.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.



Figur 4. Stenmur L2025:4267. Foto: Linus Eriksson

Röjningsröseområden

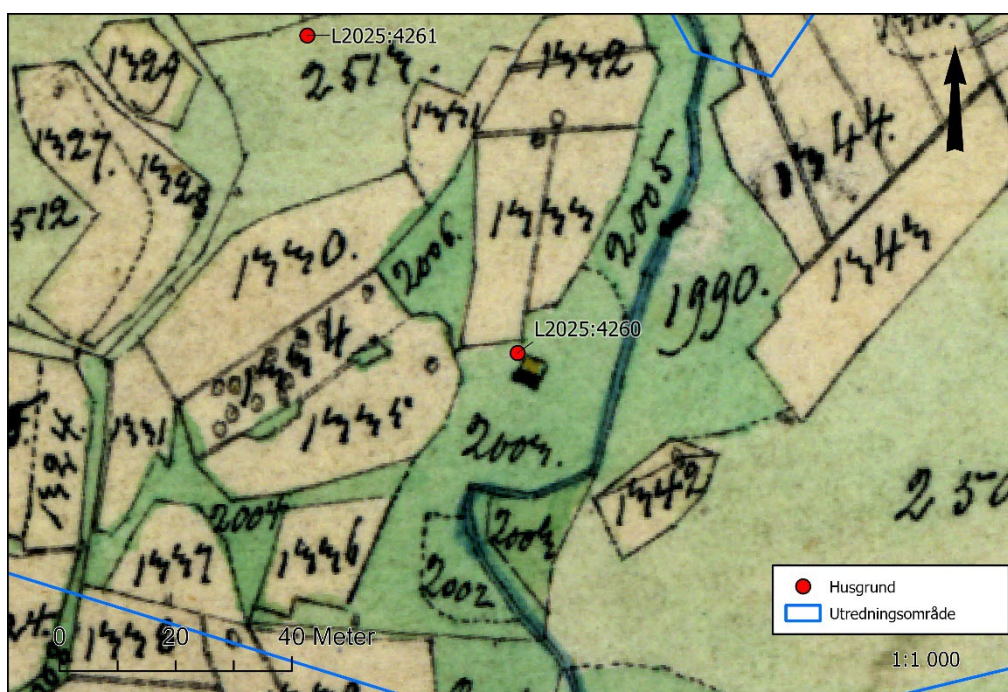
Tre röjningsröseområden nyregistrerades under lämningstypen fossil åker. Ett stenmursliknande röjningsröse i den norra delen av lämningssytan för L2025:4255 utgör sannolikt den stenmur som påträffades vid den särskilda utredningen år 2005.

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.

Husgrunder

Två husgrunder nyregistrerades under lämningstypen husgrund, historisk tid. Husgrund L2025:4261 utgör troligtvis resterna av den byggnad som finns utritad i ekonomiska kartan år 1956 och som tidigare registrerats i S&H (S&H, ID 3088508). Husgrund L2025:4260 finns utritad i laga skifteskartan år 1865 (figur 5).

Antikvarisk bedömning: Övrig kulturhistorisk lämning.



Figur 5. Husgrund L2025:4260 på utdrag ur laga skifteskartan år 1865.

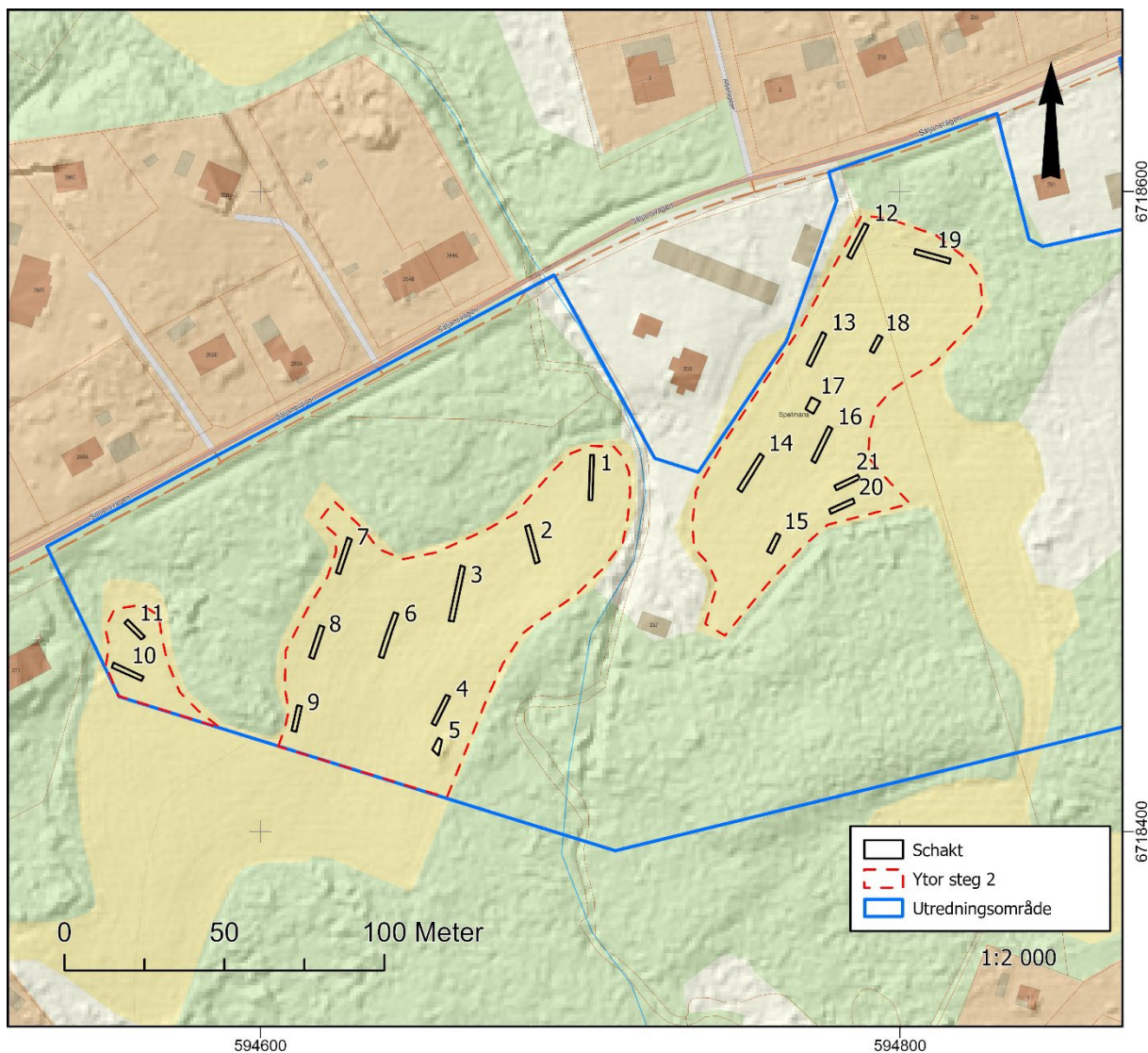
Färdväg

En färdväg nyregistrerades. Färdvägen finns utritad både i storskifteskartan år 1776 och laga skifteskartan år 1865, men är ej längre i bruk vid upprättandet av ekonomiska kartan år 1956.

Antikvarisk bedömning: Fornlämning.

Utredning – steg 2

Tre lägen valdes ut till steg 2-utredning. 21 sökschakt upptogs inom de sammanlagt cirka 11 800 kvadratmeter stora ytorna i höjdlägen i åkermark där sannolikheten att påträffa ovan mark ej synliga lämningar ansågs vara störst (figur 6). Den schaktade ytan uppgick till sammanlagt 340 kvadratmeter vilket motsvarar cirka 2,9% av de utpekade ytorna. Inget av arkeologisk signifikans påträffades vid sökschaktningen.



Figur 6. Utdrag ut Lantmäteriets topografiska webbkarta och terrängskuggning med utredningsområdet

Förslag på vidare åtgärder

Länsmuseet Gävleborg anser att de lämningar som inte kan undantas i en framtida exploatering bör undersökas. Beslut om vidare åtgärder fattas av Länsstyrelsen Gävleborg.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 8036-2024

Länsstyrelsens beslutdatum: 2025-03-14

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 2024-336/320

Uppdragsnummer KMR: 2025500691

Undersökningstid: 10 och 23-24 juni år 2025

Projektledare: Linus Eriksson

Personal: Linus Eriksson och Ida Åhlin

Fastigheter: Sättra 2:15 och Sättra 5:299

Socken: Ovansjö socken

Kommun: Sandvikens kommun

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Utredningsområdets area: ca 65 700 m²

Undersökt area: 340 m²

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseets Gävleborg arkiv och servrar

Fynd: Inga fynd påträffades

Referenser

Björck, M. 2005. *GC-väg längs väg 522*. Särskild arkeologisk utredning. Ovansjö socken, Gästrikland. Slutredovisning Läns museet Gävleborg 2005-2138/320

Björck, M. 2023. *Hjalmarsmuren*. Arkeologisk utredning. Del av fastighet Sättra 5:178 och Björksättra 2:1, Ovansjö socken och Sandvikens stad, Sandvikens kommun, Gästrikland. Rapport Läns museet Gävleborg 2023:23.

Arkiv

Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (KMR):

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

Skogens Pärlor: <https://kartor.skogsstyrelsen.se>

Historiska kartor

Akt	Åtgärd	År	Arkiv
V40-61:2	Ängsdelning	1766	Lanmäteristyrelsens arkiv (LSA)
V40-51:2	Storskifte	1776	Lanmäteristyrelsens arkiv (LSA)
V40-61:6	Laga skifte	1842	Lanmäteristyrelsens arkiv (LSA)
V40-51:4	Laga skifte	1865	Lanmäteristyrelsens arkiv (LSA)
J133-13H3a56	Ekonomiska kartan	1956	Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

Bilaga 1. Lämningstabell

Lämningsnr	Lämningstyp	Beskrivning	Kommentar
L2025:4255	Fossil åker - Röjningsröseområde	Röjningsröseområde, ca 80x65 m (ÖNÖ-VSV), bestående av minst ett 10-tal röjningsrösen. Röjningsrösena är 5-19x1,5-8 m st och 0,9-1,2 m h, av 0,2-1,3 m st stenar. Terräng: Svagt SÖ-sluttande sandig moränmark. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4256	Fossil åker - Röjningsröseområde	Röjningsröseområde, ca 65x20 m (NÖ-SV), bestående av minst ett 10-tal röjningsrösen. Röjningsrösena är 5-11x2-5 m st och 0,4-0,7 m h, av 0,3-1,1 m st stenar. Terräng: Flack sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4257	Fossil åker - Röjningsröseområde	Röjningsröseområde, ca 40x20 m (NÖ-SV), bestående av 4 röjningsrösen. Röjningsrösena är 3-7x2-4 m st och 0,4-0,8 m h, av 0,2-1,1 m st sten. Terräng: Flack sandig moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4258	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 30 m l (NNÖ-SSV), 1-2,5 m br och 0,8-1,9 m h, av 0,2-1,1 m st sten. Övergår i båda ändar i röjningsrösen. Överväxt av sly. Terräng: Flack sandig moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4259	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 21 m l (NNÖ-SSV), 1-1,5 m br och 0,5-0,7 m h av 0,1-1 m st sten. Delvis övermossad. Terräng: Flack sandig moränmark i äldre ängsmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4260	Husgrund, historisk tid	Husgrund, minst 3x3 m, svåravgränsad. Synlig som förhöjning Ö om närliggande stenmur. Överväxt av högt gräs.	Övrig kulturhistorisk lämning

		Terräng: Flack sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	
L2025:4261	Husgrund, historisk tid	Husgrund, 4x3,5 m avgränsad av syllsten 0,2-0,4 m st. I SÖ en 3,5x3,5 m st tät stenpackning av 0,4-0,9 m st sten. Terrasskant i S. Terräng: Flack moränhöjd. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4262	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 17 m l (Ö-V), 1-2 m br och 0,9-1 m h, av 0,2-0,8 m st sten. Terräng: Flack moränhöjd. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4263	Färdväg	Färdväg, ca 70 m l (Ö-V), 5-7 m br. Ställvis vägbank. I kanterna röjsten. Förstörd i Ö. Terräng: Flack moränhöjd. Skogsmark, lövskog.	Fornlämning
L2025:4264	Röjningsröse	Röjningsröse, ca 8x4 m och 1 m h, av 0,2-0,9 m st sten. Svåravgränsat pga. sentida utdikning. Terräng: Flack sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4265	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 65 m l (Ö-V), 2-4 m br och 0,5-1 m h, av 0,3-0,8 m st sten. Smalare och högre i N. Bitvis kraftigt övermossad. Terräng: Flack moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4266	Röjningsröse	Röjningsröse, 6x2,5 m (ÖNÖ-VSV), av 0,3-0,6 m st sten. Markfast block i NÖ. Terräng: Plan sandig moränmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4267	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 40 m l (N-S), 2-3 m br och 0,5-0,7 m h, av 0,2-0,9 m st sten. Glesare och mer lik röjningsröse mot Ö. Övergår i slutet till stenmur. Terräng: Plan sandig moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning

L2025:4268	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 13 m l (NNV-SSÖ), 1-1,5 m br och 0,5 m h, av 0,3-0,4 m st sten. Terräng: Plan sandig moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4269	Röjningsröse	Röjningsröse, 3 m diam och 0,4 m h, av 0,1-0,3 m st sten. Övermossat och överväxt av sly. Terräng: Plan moränmark i äldre ängsmark.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4270	Röjningsröse	Röjningsröse, 3x1,5 m (N-S) och 0,5 m h, av 0,4-0,7 m st sten. Mot markfast block. Terräng: Plan moränmark i äldre ängsmark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4271	Röjningsröse	Röjningsröse, 3,5 m diam och 0,3-0,5 m h, av 0,2-0,6 m st sten. Vällagt. Överväxt av sly. Terräng: Plan moränhöjd i utkant av åkermark. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4272	Röjningsröse	Röjningsröse, 4x1,5 m (ÖSÖ-VNV) och 0,4 m h, av 0,2-0,8 m st sten. Terräng: Plan moränmark mot åkerkant. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4273	Röjningsröse	Röjningsröse, 7x3 m (NNV-SSÖ) och 0,4 m h, av 0,4-0,8 m st sten. Terräng: Plan moränmark. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4274	Röjningsröse	Röjningsröse, 6x3 m (N-S) och 0,4 m h, av 0,2-0,4 m st skarpkantig sten. Terräng: Plan moränmark mot åkermark. Skogsmark, blandskog.	Övrig kulturhistorisk lämning
L2025:4275	Hägnad - stenmur	Stenmur, ca 12 m l (NNV-SSÖ), 1,2 m br och 0,4-0,6 m h. Terräng: Plan moränmark. Skogsmark, lövskog.	Övrig kulturhistorisk lämning

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Beskrivning	Djup (m)	Jordkaraktär botten	Area (m²)	Indikation
1	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Sandig lera	16,25	-
2	Matjord: 0,2 m djup.	0,3	Sandig lera	17,8	-
3	Matjord: 0,25 m djup.	0,35	Sandig lera	26,24	-
4	Matjord: 0,25 m djup.	0,35	Lera	14,1	-
5	Schakt mot röjningsröse. Ej bottengrävt.	0,2	-	8,47	-
6	Matjord: 0,4 m djup.	0,45	Lera	21,87	-
7	Matjord: 0,2 m djup.	0,3	Sandig lera	16,57	-
8	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Sandig lera	16,35	-
9	Matjord: 0,15 m djup.	0,2	Sandig lera	12,12	-
10	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Sandig lera	15,51	-
11	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Sandig lera med småsten	11	-
12	Matjord: 0,2 m djup.	0,3	Lera	17,27	-
13	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Lera	16,55	-
14	Matjord: 0,25 m djup.	0,35	Sandig lera med småsten.	20,32	-
15	Matjord: 0,2 m djup. Vattenmättat	0,25	Sandig lera	9,4	-
16	Matjord: 0,15 m djup. Markfasta block i N	0,25	Lera	17,55	-
17	Matjord: 0,15 m djup.	0,2	Lera	12,53	-
18	Matjord: 0,2 m djup. Delvis vattenmättat.	0,4	Lera/blålera	8,23	-
19	Matjord: 0,2 m djup.	0,25	Lera	17,53	-
20	Matjord: 0,2 m djup.	0,3	Lera	12,21	-
21	Matjord: 0,15 m djup.	0,2	Lera med markfasta block	11,73	-

Bilaga 3. Foton



Husgrund L2025:4261 från N. Foto: Linus Eriksson.



Stenmur L2025:4262 från Ö. Foto: Linus Eriksson.



LänsMuseet Gävleborg, Södra Strandgatan 20, 802 50 Gävle. lansmuseetgavleborg.se